

РЕЦЕНЗИЯ

**за докторска дисертация на тема „ЛИЧНОСТНИ ДИСПОЗИЦИИ И
МОДЕЛИ НА ПАРТНЬОРСТВО ПРИ ДВОЙКИ С ДОМАШНО
НАСИЛИЕ”**

**на Маринела Колева Петкова – свободна докторантура към катедра
„Психология” - Юридически факултет на ВСУ „Черноризец Храбър”,**

**за присъждане на научна степен „доктор“ по докторантска програма
„Обща психология“**

от доц. д-р Лидия Василева – ИИНЧ БАН

Представеният от Маринела Петкова дисертационен труд е посветен на личностните диспозиции и партньорските модели при двойки с домашно насилие. Тази тема е крайно *актуална и значима* за нашето съвремие, наситено с агресия и насилие между хората. Осбено тревожна е тенденцията на нарастващо разпространение на домашното насилие през последните десетилетия. От друга страна, проблемът за насилието в семейните двойки е недостатъчно разработен в съвременната психология у нас.

Целта на настоящата дисертация е да се изследват моделите на партниране в семейните двойки с насилие, в сравнение с двойки без насилие, във връзка с комбинацията от личностни диспозиции на двамата партньори, които включват стил на привързаност, личностните черти от Голямата петорка и личностната склонност към агресия. Дисертационният труд е представен от увод, три глави, обобщение и заключение в общ обем от 166 страници с четири приложения. В текста са включени 11 фигури и 29 таблици. Библиографията съдържа общо 146 заглавия, от които 16 на кирилица и 130 на латиница.

В уводната част авторката прави съдържателно и точно въведение към проблематиката на изследването, като подчертава *актуалността* на проблема за домашното насилие. В обобщен вид се представя състоянието на изследванията върху семейните конфликти и насилието над партньора в България и в други Европейски страни, които представляват обществен и научен интерес.

Глава първа на дисертацията е посветена на проблема за връзката на личностните диспозиции с моделите на партньорство при двойки с насилие. В нея последователно и подробно е разработена теоретичната обосновка на изследването. Разглеждат се семейните отношения във връзка с психологичните особености на интимността, психичното здраве и преживяването на щастие. Специално внимание е отделено на различните форми на домашно насилие. Проследява се връзката между степента на насилие и преживяването на различни стресови фактори (безработица, бедност, бременност и др.). Описват се отделните фази на цикъла на насилието.

Дисертантката представя класическите теории на привързаността, според теоретичната рамка на Дж. Боулби. Подробно е описан моделът на Бартоломев и Хоровиц, с четирикомпонентната структура на привързаността. Представен е и дименсионалният модел на стиловете на привързаност на Фрелий и Шейвър (сигурен, свръхангажиран, страхуващ се, отхвърлящ). Авторката обръща особено внимание на партньорския модел на травматично свързване, наречен „парадоксална привързаност”. В него се подчертава как стилът на привързаност може да провокира отношение на насилие в

семејната двойка, където двамата партньори са свързани парадоксално като доминиращ и подчинен.

Научният интерес на Маринела Петкова е насочен към търсене на значими връзки между личностни особености, стил на привързаност и модел на партниране. В тази връзка достатъчно подробно се разглежда Пет-факторния модел на личността (McCrae & Costa), известен като Голямата петорка. Отбелязва се влиянието на личностните диспозиции върху моделите на партньорство, както и връзките със стила на привързаност, семејните конфликти, агресията и насилието. Проблемът за агресията като личностна черта се анализира във връзка с теоретичния модел на Бъс и Пери. Цитирани са множество съвременни изследвания в тази област. Специално внимание е отделено на различията в агресивната регулация при мъжете и жените.

Глава втора е посветена на постановката и дизайна на изследването. Авторката представя *собствен емпиричен модел* на изследването, относно връзките между базисните личностни диспозиции, стилът на привързаност и моделите на партниране (двойки с насилие и двойки без насилие). Целта и задачите на изследването са точно и ясно представени. Адекватно и коректно са формулирани хипотезите – една обща и 5 конкретни. В съответствие с целите и хипотезите на изследването адекватно са подбрани 3 отделни методики и собствено анкетно проучване, които гарантират събирането на богати емпирични данни. Методът за изследване на стила на привързаност в интимните отношения е апробиран от авторката, което представлява конкретен научно-приложен принос на дисертацията. Всички използвани методики имат достатъчно добри коефициенти на надеждност.

Дисертантката използва множество разнообразни статистически методи за обработка и анализ на данните.

В *глава трета*, логично и последователно са представени резултатите от изследването. Ясно се очертават моделите на привързаност при двойки с насилие и без насилие. Подробно са анализирани комбинациите от стилове на привързаност от гледна точка на динамиката на партньорската двойка и индивидуалните преживявания. Представени са съществените различия в личностните диспозиции при двойки с насилие и двойки без насилие. Разглеждат се връзките на личностните диспозиции със стила на привързаност и насилието в семейното партниране. Открити са значими връзки между личностните диспозиции и стиловете на привързаност, като особено се подчертава влиянието на невротизма.

В резултатите от изследването е представена и връзката между личностната склонност към агресия и насилието в семейната двойка. Направено е подробно сравнение на агресията като личностна особеност във връзка с личностните диспозиции, както и със стила на привързаност при двойки с насилие и без насилие. Резултатите показват, че съществува значима връзка между личностната склонност към агресия и стила на привързаност. Личностната агресия при двойки с насилие е свързана с личностните особености – висок невротизъм и ниски стойности на доброжелателност, съзнателност, екстраверсия и откритост към опита.

Трябва да се отбележи, че при анализа на получените резултати дисертантката прави съпоставка с други изследвания, което определено обогатява интерпретацията на данните.

Изложението на дисертацията завършва с обобщение и заключение. В обобщението авторката отново се спира върху основните резултати, във връзка с потвърждаването на формулираните хипотзи.

Представеният *автореферат* отразява адекватно и точно съдържанието на дисертацията. В него е дадена справка за основните приноси на дисертационния труд. Трябва да се подчертае, че формулираните приноси са реални и доказани чрез проведеното емпирично изследване и съдържанието на дисертационния труд. Могат да бъдат отбелязани като особено ценни следните научно-приложни приноси:

1. Разработване на нов теоретико-емпиричен модел, който разкрива основни модели на партниране в семейната двойка, във връзка с комбинацията от личностните диспозиции на двамата партньори.
2. Доказване на влиянието на личностните диспозиции от различен порядък върху начина на партниране в семейната двойка.
3. Апробиране на метод за изследване на стила на привързаност в интимните взаимоотношения.

Представените в изследването научни резултати могат да бъдат основа за успешно бъдещо приложение в практиката на брачното консултиране на двойки с проблеми в общуването и с прояви на насилие, както и при проблеми с избора на партньор.

Докторантката има три самостоятелни публикации, които са свързани с темата на дисертационния труд. Материалите по две от публикациите са представени като научни доклади: на VI Национален конгрес по психология, 2011 и на VII международна научна конференция

„Приложната психология в България: възможности и перспективи“, ВСУ, 2008.

В заключение, трябва да подчетрая, че Мариела Петкова е представила завършено и достатъчно обемно изследване върху сложните аспекти на взаимодействие между личностни диспозиции, стил на привързаност и прояви на агресия в семейното партниране. Получените резултати имат както *теоретична*, така и *практическа приложимост* при психологичното консултиране на проблемни двойки. Съдържанието и оформлението на дисертацията съответства на изискванията за представяне на научен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“.

Предлагам представеният дисертационен труд да бъде приет от научното жури към катедра „Психология“ –Юридически факултет на ВСУ „Черноризец Храбър“ за присъждане на научната и образователна степен „доктор“ по „Обща психология“ на Маринела Колева Петкова.

Рецензент:

05.08.2013г.

(Доц. д-р Лидия Василева)

София